

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI MURDEKORRESPONDENTIDE TÖÖST

Nõukogude ühiskonnas kuulub teadus rahvale, on rahva päralt. Nii, nagu teadus teenindab kogu rahvast, nii rahvas omalt poolt aitab kogu oma jõududega kaasa nõukoguliku teaduse arengule. See teadusele kaasa-töötamine avaldub ilmekalt ka kohalike, rahva laiadest hulkadest pärinevate korrespondentide töös rahvaluule, etnograafia ja keele alal. Alljärgnevalt tutvugem põgusalt Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuva Akadeemilise Emakeele Seltsi murdekorrespondentide tööga.

Oma töös «Marksism ja keeleteaduse küsimused» pühendab seltsimees Stalin suurt tähelepanu keele sõnavarale ja grammatilisele struktuurile. Nõukogude keeleteadlaste ees seisab nüüd ülesanne sügavalt tundma õppida oma rahva keelt, selle sõnavara ja grammatilist ehitust, et sellele rajada oma edasine töö keele ja keeleteaduse arendamise alal. Seda eesmärki taotleb ka keeleteadlaste materjalide, murdematerjalide kogumine.

Murdekogumine annab meile ühelt poolt keeleteaduse materjali praktiliste keeleteaduse küsimuste lahendamiseks, teiselt poolt rikkalikke andmeid keele arendamise ajaloo, tema sisemiste arengusuhete valgustamiseks.

Aastate jooksul on murdekorrespondendid ära teinud suure töö murdeainete kogumisel ja andnud hinnatava osa meie murdekogudesse. Kogudes leidub murdetekste korrespondentidelt väga mitmesugustel teemadel, näiteks «Vana-aegsest põllupidamisest», «Endisaegsetest meeste (resp. naiste) käsitööst», «Rahvarõivaist ja rõivastumisest», «Muistsed sõõgid ja joogid» jne. Viimastel aastatel on nendele lisandunud töid teemadel «Saun», «Sepp», murdetekste põlevkivirajoonist, 1905. a. revolutsioonisündmustest jne. Need tööd sisaldavad rikkalikult andmeid etnograafia, ajaloo ja rahvaluule alalt. Keelelisest seisukohast pakub nende murdeline keel aga ohtrasti materjali murrete grammatilise struktuuri, rahvapärase lauseehituse ja rahvakeelse terminoloogia tundmaõppimiseks.

Seltsimees Stalini töödel keeleteaduse küsimustes on olnud suur aktiveeriv mõju keeleteaduse kõigil aladel. Peab rõhutama, et see ilmneb väga selgesti ka Akadeemilise Emakeele Seltsi murdekorrespondentide võrgu töös. Just kahel viimasel aastal, s. o. pärast seltsimees Stalini keeleteadusalaste tööde ilmumist on suuresti hoogustunud korrespondentide tegevus. See on seletatav selllega, et lähtudes seltsimees Stalini õpetusest saadi korrespondentide võrk suunata keeleteaduse seisukohalt vajalike materjalide kogumisele. Teiselt poolt tõstsid seltsimees Stalini tööd keeleteaduse küsimused laiade hulkade huviobjektiks.

Võrreldes eelmiste aastatega on suhteliselt häid tulemusi saavutatud eriti 1951. aastal. Senistele kogudele lisandus möödunud aasta jooksul rohkesti murdetekste mitmesugustel teemadel, nagu näiteks «Endisaegsest karjakasvatamisest» (69 lk.), «Käsikivi» (172 lk.), murdetekste Kose rajoonist (173 lk.), Mahtra sõjast ja muud, kogusummas 556 lk.

Kahe viimase aasta jooksul on pööratud erilist tähelepanu ülevaadete koostamisele kohalike murrete grammatilise struktuuri kohta. Vastava küsitluskava alusel valmis 1950. aastal esimene sellelaadiline töö «Kohtla murde grammatika peajooni» (185 lk.). 1951. aastal rikastusid murdekogud mitme uue taolise tööga murdekorrespondentide poolt. Parimatena tuleb nendest esile tõsta «Põide murde grammatikat» (757 lk.) ja «Kose murde grammatikat» (esimene osa «Hääliku- ja vormiõpetus») (411 lk.). Käesoleva aasta aprillis lisandus sellele teine osa «Lauseõpetus (114 lk.). Peale nende saabus möödunud aastal väiksemaid ülevaateid rõuge ja pärnu-jaa-gupi murdest ja mujalt.

Kuni 1952. a. alguseni on murdekorrespondentide poolt kogutud murdetekste ja muud materjali, samuti koostatud grammatilisi ülevaateid murretest, kogusummas üle 12 000 lk., peale selle sõnavaralist materjali mitme tuhande sedeli ulatuses. Edaspidi on kavas veelgi avardada temaatikat ja suunata kaastöölisi senisest rohkem tööstusalaste murdetekstide ja sõnavara kogumisele, millele on varem pööratud vähe tähelepanu. 1952. aasta algul valmisid selles osas «Üldine küsitluskava tööstusalase murdematerjali kogumiseks» ja üksikküsimusi jälgiv küsitluskava «Viinavabrikud». Eelolevatel aastatel on kavas sellised teemad nagu «Veskid», «Laevaehtus», «Tekstiili- ja linatööstus», «Endisaegset tehnikat», «Endisaegne ühiskondlik elu» jne.

Ulatuslikumate murdetekstide kogumise kõrval on eriti 1951. aastast alates osutatud suurt tähelepanu kirjakeele ja murrete suhete selgitamisele korrespondentide kaudu. Vastavate küsitluskavade, nn. keelete ülesannete alusel kogusid AES-i kaastöölised hulk rahvakeelset materjali kirja-keeles esinevate vaidlusaluste ja paralleelkeelendite kohta (1843 lk. ja 5925 sõnasedelit). Saadud materjal on juba leidnud kasutamist uute õigekeelsus-sõnaraamatute koostamisel ja selle materjali põhjal on vastu võetud mitmeidki konkreetseid otsuseid õigekeelsusküsimustes.

Eesti-vene suhete uurimisel on väga oluline jälgida nende suhete kajastumist eesti keele sõnavaras. Käesoleval aastal kasutatakse vastava materjali kogumisel ulatuslikult korrespondentide kaasabi, et selgitada teatavate sõnade leviku ulatust, leviku suundi jne.

Märkimisväärselt on suurenenud ka murdekorrespondentide võrk. Kahe viimase aasta jooksul on korrespondentide arv kasvanud 163 uue kaastöölise võrra, ulatudes möödunud aasta lõpuks ligi kahesajani. Praegune korrespondentide võrk ei suuda siiski veel rahuldada teadusliku uurimistöö nõudeid, sest võrk on ebaühtlane ja selles on lünki. Leidub rajoone, kus on ainult 1—2 korrespondenti (näit. Mustvee, Lihula, Vändra jt.). See ei võimalda vajalikku materjali saada kõigilt murdealadelt. Korrespondentide võrk tuleks välja arendada nii, et murdekogujaid-kaastöölisi oleks igas küllakonnas, linnas ja alevis.

Murdekorrespondentide pere koosneb väga mitmesuguste elukutsete esindajaist. Siin töötavad kõrvu tööline ja kolhoosnik, põlevkivikaevur ja õpetaja, velsker ja ajakirjanik jne. Eriti aktiivsed kaastöölised on olnud aga keskkooliõpilased. 1951. aasta lõpul oli korrespondentide võrgu koosseis järgmine: õpilasi 41,5%, õpetajaid 13%, töölisi ja teenistujaid 13%, kultuurialal töötajaid (rahvamajade ja rahvaraamatukogude töötajad, ajalehetöötajad jne.) 12,5%, kolhoosnikuid ja põllutöölisi 11%, käsitöölisi, pensionäre jt. 9%. Noorte kooliõpilaste kõrval on kaastöölise hulgas ka eakaid pensionäre. Nii näiteks vanim korrespondent A. Krikmann Rakverest saab käesoleva aasta sügisel 82 aasta vanuseks.

Akadeemilise Emakeele Seltsi edukamaks korrespondendiks on praegu Aadu Toomesalu Orissaare rajoonist, kes on aastate kestel kogunud murdematerjali kokku ligi 3000 lehekülge. Suurema osa sellest moodusta-

vad murdetekstid mitmesugustel teemadel. Tema väärtuslike tööde hulgast tuleb eriti esile tõsta 1951. a. kevadel valminud «Põide murde grammatika peajooni», mis annab põhjaliku ülevaate kohaliku murde grammatilisest struktuurist ja 1952. a. märtsis valminud töö «Tuulikud» (505 lk.), mis annab põhjaliku ülevaate kohalikest tuulikuteist. Töö on rikkalikult varustatud selgitavate joonistega (arvult 75) ja selles on ulatuslikult fikseeritud rahvapärast terminoloogiat.

Töös murdekorrespondentidega on väga tähtis osa kaastööliste juhendamisel. Märgitagu, et keelematerjalide kogumine on küllaltki palju hoolt ja vaeva nõudev töö. Et murdekeele iseärasusi võimalikult täpselt kirja panna, peab korrespondent selgeks õppima foneetilise transkriptsiooni. Seejärel peab ta saatma esimesed üleskirjutised kontrolliks AES-ile, kes vaatab need läbi ja selgitab korrespondendile esinevad vead; vajaduse korral peab kaastööline uuesti kontrollima kogutud materjali jne. Uute murdekogujate töö edukus oleneb nõnda suurel määral õigest juhendamisest.

Nagu eespool juba märgitud, on AES-i korrespondentide võrk suhteliselt noor. Enamik korrespondente on astunud Seltsi kaastööliste ridadesse kahe viimase aasta jooksul. Seetõttu ei ole nendel veel küllaldaselt tööks vajalikke kogemusi ja nad vajavad pidevat ja süstemaatilist juhendamist.

Varematal aastatel on juhendamine toimunud peamiselt kirja teel, kusjuures suvekuudel on loodud osa kaastöölistega ka isiklik kontakt. Korrespondentide paremaks juhendamiseks hakati möödunud aastal korraldama vastavaid seminare. Esimesed taolised seminarid toimusid Tartus ja Rakveres. Tartus toimunud seminaril (30. aprillil 1951) esitati näiteks rida ettekandeid korrespondentide tööst ja murdematerjalide kogumisest, kusjuures konkreetsete näidete varal selgitati murdekogumisel esinenud tüüpilisi vigu. Seminarist osavõtjaile demonstreeriti heliplaadistatud murdelisi jutustusi ja tutvustati neid Akadeemilise Emakeele Seltsi ning Keele ja Kirjanduse Instituudi murdekogudega. Korrespondentide viimaste aastate töödest oli seminaril korraldatud eri näitus.

1951. aasta jooksul toimus veel rida instrueerimiskoosolekuid Põltsamaal, Paides, Keilas, Haapsalus ja mujal, milledest võttis osa üle 140 keelehuvilise. Tänavu kevadel korraldati taolisi seminare ja koosolekuid Tartus, Tallinnas, Tapal, Viljandis ja Rakveres samuti rohke osavõtjate arvuga. Edaspidi korraldatakse neid teisteski rajoonikeskustes.

Nõukogude kord on andnud kõik võimalused meie kultuuri igakülgseks õitsenguks, ta soodustab kõigiti rahva loovate võimete arendamist. Senine töö murdekorrespondentidega on näidanud, kui väga oluline ja tulemusrikas on rahva laiade hulkade kaasatõmbamine teaduslikule uurimistööle. Meie teadlaste ülesandeks on üha enam süvendada sidet massidega, et veelgi lähendada nõukogulikku teadust rahvale.

H. AHVEN